

ZIGÁNY ZOLTÁN

Népoktatásunk reformja

Budapest, 1918, Új Korszak. 5–18.

Zigány Zoltán (Székesfehérvár, 1864. – Budapest, 1921. február 8.) polgári iskolai igazgató, szakíró. 1889 és 1903 között tanítóként dolgozott, többek között az budapesti tanítóképző gyakorlóiskolájában. 1909 és 1919 között polgári iskolai igazgató volt. Polgári radikális nézeteket vallott, részt vett a Társadalomtudományi Társaság megalapításában, a Huszadik Század, a Néptanító Lapja és az Új Korszak című lapok szerkesztésében. Egyik szervezője, és elnöke volt az 1906-ban megalakított Magyarországi Tanítók Szabad Egyesületének, amely többek között a közoktatás államosítását sürgette. 1919 februárjában beválasztották a főváros tanácsába. Írásaiban foglalkozott a nők szakmai, kereskedelmi és ipari oktatásával, de különböző társadalom- és szociálpolitikai kérdésekkel, valamint a társadalmi szervezetek működésével és a választójog kiterjesztésével is.

A Népoktatásunk reformja című munkája tulajdonképpen az 1918. december 21-én, Miskolcon, a Társadalomtudományi Társaság helyi fiókjának ülésén, a Borsod-megyei Általános Tanító Egyesület tagjai jelenlétében tartott nyilvános vitán elmondott előadás, egy problémafelvető vitaindító, amely szakmai körökben nagy érdeklődést keltett.

A mai magyar népoktatás intézményei és munkássága az 1868. évi XXXVIII. tc.-n alapulnak. Ez a törvény a községi, felekezetnélküli iskolázás rendszerét állapította meg, meghagyván az egyes felekezeteknek, társulatoknak és magánosoknak kezében az iskolatartás és iskolaállítás jogát. Az állam részére pedig csupán azt a kötelezettséget szabta ki, hogy ahol az utóbbiak, tudniillik a magánosok, társulatok és felekezetek nem állítanak népiskolákat, a községek pedig a maguk erejéből nem képesek arra, ezeken a helyeken lépjen közbe az állami a maga segítő erejével, s állítson föl ott állami iskolákat. Ez a népoktatási törvény a 60-as évek jóhiszemű, nemes liberalizmusának légkörében és abban a föltevésben született, hogy az abszolutizmus bukása után óhajtott demokrácia létre fogja hozni a községi autonómia nagystílusú életrendjét, s ebben kifejleszti a községi iskolázás erőteljes és termékeny szervezetét is.

Az élet rácăfolt az Eötvös-féle liberalizmus jóakarató törekvéseire. A községi iskolák rendszere csekély fejlődés után csődöt mondott, a felekezeti iskolák régi számukban és elmaradottságukban vegetálnak és csupán a szurrogátumnak szánt állami iskolák mutatják – legalább külsőleg – a számbeli fejlődésnek nem remélt, de még mindig elégtelen arányait. A legutóbbi statisztikai évkönyv (XIV. kötet) szerint az 1911–12. iskolai, évben 16 530 elemi népiskolában 33 000 tanító 2,5 millió mindennapos és

ismétlőiskolai tanulót oktatott: ez iskolák közül 72% volt a felekezeteké, 8%, a községeké és 18% az államé.

E tényleg meglévő iskolákon kívül szólanunk kell még azokról az iskolákról is, amelyek nincsenek; amelyek kellenének az iskolakerülő gyermekek százezreinek befogadására. A közoktatási kormány 1910–1911. iskolai évi jelentése szerint ebben az évben 248 000 mindennapos és 160 000 ismétlő iskolaköteles, összesen tehát 409 000 gyermek maradt iskolázatlanul. E kimutatásról azonban Somogyi Béla a Népszava 1913. szeptember 13-iki számában tételesen kimutatja az egyes adatok hamis voltát. Az 1910. évi népszámlálás korstatisztikájából és az iskolába járó tankötelesek hivatalos kimutatásából ugyanis kiderül, hogy az iskolába egyáltalában be sem iratkozott gyermekek száma nem 409 000, hanem ennek kétszeresénél is több, 893 000. Ennyi gyermek számára nincsen tehát ma Magyarországon iskola és tanító, Kellene tehát e hivatalos adatok szerint csupán a mindennapos iskolakerülők számára, körülbelül 9000–10 000 új tanítói állás, illetőleg ennyi új osztály. [...]

Hogy pedig az egyes iskolafőntartó hatóságok és testületek miképpen felelnek meg hivatásuknak, azt a következő néhány adat világosíthatja meg.

A magyarországi összes iskolák közül 68%, tehát az iskoláknak közel háromnegyede olyan, amelyben egy tanító tanít osztatlanul, hat osztályt, fiukat, leányokat együtt, egy teremben, egy időben. Ezeknek az iskoláknak 81%-a, a felekezetek kezén van, az államén nem egészen 10%. Van körülbelül 1000 oklevél nélküli tanítótársunk, s ezek közül 93% felekezeti iskolákban van alkalmazva, az államnál mindössze csak 10 van még állásban. Egy-egy tanítóra jut a gazdag római katolikus felekezet iskoláiban átlag 70 gyermek, az állam iskoláiban ellenben 54.

A kalocsai érsekmegye 151 iskolája közül 51 iskola, tehát 84%, nem felel meg a törvény követelményének, mert egy-egy tanító keze alatt 80-nál több gyermek van. Ezekben az iskolákban 25 661 gyermek a törvényben meg nem engedett mértékben van összezsúfolva, s ha ezekhez hozzászámítjuk az illető községek 2951 be nem iskolázott tanköteles gyermekét, akkor ez érseki főegyházmegyeének jelentéséből kiderül, hogy az iskolakötelesek 61%-át nem látja el a törvényben megkövetelt minimális iskolázatással. Hasonló adatokat nyújt az egri főegyházmegye népiskolai jelentése is, amelyből kitűnik, hogy 879 osztály közül 384-ben, tehát 44%-ban a tanulók száma szintén meghaladja a törvényben megállapított maximumot, ami azt jelenti, hogy az egri érsek az iskolakötelesek 58%-át tartja a törvényben meg nem engedett mértéken túlszűfolt iskolákban.

Az évi költség volt 1910–1911-ben egy-egy tanulóra az állam iskoláiban 39 korona, a felekezetiekben 21,70 korona. Nyolc hónapnál rövidebb ideig járt iskolába évenként 270 000 gyermek, azoknak iskolái közül 87,4% volt a felekezeteké és csak 7,7% az állam kezén. Egy-egy tanítójelölt kiképzése került évente az államnak 513 koronába, a felekezeteknek pedig 193 koronába; vagyis egy-egy tanító nevelési tőkéje az állami képzésben 2052 korona, a felekezeti képzésben pedig 772 korona.

Végül az állam nemcsak a múltban, hanem még most is jobban fizeti és függetlenebb, méltóbb helyzetben tartja tanítóit, mint a felekezetek, pedig a tanítóság anyagi

jó- módjának, szolgálati és erkölcsi függetlenségének követelése korántsem az osztály-önzés túlzása, hanem az iskolának és a tanítói munkának leghathatósabb följavítása. A tanítóságnak mindenféle terhes mellékfoglalkozásoktól s az ezekkel járó megalázkodásoktól való fölmentése, társadalmi és szolgálati függetlensége nélkülözhetetlenül szükséges ahhoz, hogy tanítói hivatásának szentelhesse összes képességeit. [...]

Még jobban, kitűnik egész iskolázásunk osztályjellege, ha összeállítjuk, hogy mennyit költ a magyar állam egy-egy tanulóra a társadalom különböző rétegei számára való iskolákban. A szőnyegen forgó költségvetés szerint az iskolák 1910. évi népességére számítva 1918-ban kerülni fog a magyar államnak egy-egy tanuló:

a népiskolában	53 koronába
a polgári iskolában	292
a kereskedelmi iskolában	346
a gimnáziumban és reáliskolában	398
a felsőbb leányiskolában	627
a főiskolában	1110
a katonatiszti iskolában	2600

Ezek a számok nagyon érthetően beszélnek, s mi csak azt az egy megjegyzést fűz-
zük e számsorhoz, hogy a viláért sem szeretnők, ha egy népiskolai tanulóra annyit
költene az állam, mint egy orvosnövendékre: hanem azt igenis nagyon helyeselnők,
ha a népoktatásra abszolút összegben is, meg százalékos arányban is tetemesen több
jutna a tárca pénzéből. Ausztriát és Poroszországot például még a rosszakarat sem
mondhatná túlon túl demokrata államoknak és mégis, amabban a közoktatási tárcából
69,8%, emebben pedig 78,4% jut a népoktatásra, holott nálunk csak 49,9%-ot költ az
állam a népnevelésre. [...]

Legjobban mutatja különben a népiskola munkásságának meddőségét az, hogy ta-
nítványait az iskolakötelezettségnek ideje alatt nem képes végigvezetni ezen a kisa-
bott rövid iskolapályán sem. A statisztikai évkönyvek kivétel nélkül és állandóan azt
igazolják, hogy az első osztályba beíratott gyermekek közül alig 25% jut föl a hatodik
osztályba. Az iparos-iskolákba beírt tanulók közül körülbelül 21–23% megy az előké-
szítő osztályba, mert az elemi iskolában nem tanulták meg az olvasásnak, írásnak és a
számolásnak még az elemeit sem.

Ma már az egész világon bevonult az iskolákba a modern reális élet ismeretanya-
gának, a gyermek aktivitásának és a materiális hasznosságnak fölkarolása. Nekünk,
magyarországi tanítóknak is, tervszerű tudatossággal kell a modern élet eme haladó
hullámvonalába belekapcsolni a magyar népkultúra reformját. A tanterveinkben most
túltengő humán tárgyak rovására sokkal nagyobb teret kell nyújtanunk a természeti
és a társadalmi tudományoknak, oktatási módszerünkben pedig centrális szerepet kell
biztosítanunk a munka tanításának. Nem a kenyérkereseti képesítés célzatával, hanem
az erkölcsi és pedagógiai nevelő értékére való tekintettel kell a munkaiskolák prog-
ramját fölkarolni.

Ámde, a tanítás anyagának és annak módszerén kívül kifogást kell emelnünk a kitűzött nevelési cél ellen is. Maga a boldogság relativitásának keresztény beállítása merőben antikulturális dolog. Amaz aszkéta szellem, amely a lemondást, a kevéssel beérést, a lelki megnyugvást, a mai rend isteni eredetét és megváltoztathatatlanságát tanítja, minden anyagi és szellemi haladásnak egyenes ellensége.

Az iskola hivatása a kultúra szolgálatában nem lehet más, mint a képességek maximális kifejlesztése és az emberi élet minden terén a leggazdaságosabb üzemek kihasználása. Minden olyan törekvés, amely ezekkel a tendenciákkal szembehelyezkedik, nem kulturális, hanem osztálypolitika, amelynek az a célja, hogy a mai uralmi viszonyokat a köznevelés visszaszorításával konzerválja. A tömegek számára passzív eredményeket és kevesek számára kiváltságos jogokat konstruál. A mai iskolában a tantervvel, rossz iskolákkal, az elnyomott és rosszul fizetett tanítóssággal törekszik erre a régi teológiai szellem. Az egyházak évezredek szokásuk szerint meghúzódnak a hatalom árnyékában és onnan kormányoztatják kedvük szerint a nemzeteket. Segítenek a lelkek narkotizálásával meghosszabbítani a mai uralmi viszonyokat és viszont az iskola tekintélyével akarják megerősíteni a gyöngülő egyházi hatalmat. Pedig a vallási hatalom lényegileg erkölcsi uralom, és amikor a világi hatalom segélyéhez folyamodik, ezzel azt bizonyítja, hogy erkölcsi uralma már elégtelen.

1.1.2. Társadalompolitika

PROHÁSZKA OTTOKÁR

A modern szegénység és az evangélium

Katolikus Hitvédelmi Folyóirat, 6. évf. (1895) 3. sz. 315–330.

Prohászka Ottokár (1858–1927) székesfehérvári püspök, országgyűlési képviselő, a keresztényszocializmus vezető alakja, akit a katolikus egyházban „szociális apostolként” tisztelnek. Ő fordította le először magyarra XIII. Leó Rerum novarum kezdetű enciklikáját, amely fordulatot jelentett az egyház szociális kérdéshez való viszonyában. Prohászka szociális alapállásából következett antiszemitizmusa is, szerinte a zsidókérdés elsősorban szociális kérdés, ezért megszavazta a numerus clausust. A közgondolkodásban kétféle kép él a püspökről. A Prohászka személyét ellenzők főképp a hungarizmusát és a zsidókérdésben foglalt álláspontját hozzák fel ellene vádként, míg az értékrendjét magáénak valló tábor mély hitét, szociális érzékenységét és a magyar kereszténységhez való ragaszkodását tartja a valós Prohászka-képnek.

Az újkonzervatív irányzat, s benne a keresztényszocializmus elismerte a modernizáció számos vívmányát, ám bírálta az individualizmus abszolutizálását, a nyomában